

etikus nyersanyagok előállítására szempontjából fontos: Németország kénytelen fabehozatalát jelentékenyen növelni, hogy a fából, mint nyersanyagból, a fentjelzett műanyagokat gyárthassa.

De tul ezeken a speciálisan német vonatkozásokon felmerül a kérdés: tényleg megoldja-e a társadalmi kérdést az olcsó műanyagok előállítása? Elvileg nem is fontos itt, vajjon pl. a Buna kétszer annyiba kerül-e, mint a nyersgummi, vagy hétszer annyiba, mint azt egy svájci közgazdasági orgánus írja. Amíg a műanyagok drágák, addig az ezeket használó ország életszínvonala alatta marad a természetes anyagokat használó országok színvonalának. Azonban a távol jövőnek Z. által megcsillogtatott képe, hogy t. i. a műanyagok olcsóbbak lesznek a természeteseknél, semmiben sem változtatja meg a tőkésrendszerre vonatkozó ismert igazságokat. Nem az a kérdés, természetes vagy mesterséges anyagokkal dolgozik-e a társadalom, hanem hogy milyen ennek a társadalomnak a felépítése. A polgári társadalom mozgási törvényei egyaránt érvényesek, akár természetes, akár mesterséges nyersanyagokkal dolgozik ez a társadalom. Mindkettőnek törvénye ma a Verelendung. Konkrétan: ha a szintetikus anyagok olcsóbbá válnának a természeteseknél, úgy csökken a társadalmilag szükséges munka mennyisége, vagyis munkanélküliség áll elő. Észszerű társadalmi rendben a termelés olcsóbbodása csakugyan növelné a jólétet. A német birodalom esetében azonban ily olcsóbbodás megint csak a válságot növelné — feltéve, hogy ez az olcsóbbodás még a mai rendszer alatt állna elő.

(Ádám Elek)

NAGYON FAJ. (JÓZSEF ATTILA ÚJ VERSEI). Ne mérlegeljük a költő értékeit, azon már régen túl van olvasó és kritikus. Olvasó is, elsősorban talán éppen az olvasó, dacára, hogy ez a költészet elsősorban hozzáértést feltételező, hisz magas síkokon tévelyegnek a költő kísérletező és e kísérletezést soha be nem fejező töredékei és kész versszakaszai. Magasan futnak hangban és mélyben bujkálnak ösztönöket és ősi igazságokat oly szívesen feltáró készségben ezek a verssorok, méltó például szolgálva a költő életének, gondolatvilágának és kutató érdeklődésének a környező világgal, társadalommal, multtal, jelelennel és jövővel fennálló szükségszerűen érdekelt és egybefonódó kapcsolataira. A költő, olykor akaratlanul, de annál határozottabban elárulja céljait, személyének és költészetének értelmét és (szellemi) származását. „Ha a hold süt, a néma siron tuli fény, álmomba kinyílnak a termék. Kioson, kenyeret szel a konyha kövén s majszolja riadtan a gyermek.“ No lám, itt egy négysoros szakasz, amelyre talán a tévedés veszélye nélkül azt lehetne mondani, hogy jellemző a költő áldott és átkozott, de minden esetben megtagadhatatlan világára. „Ha belé-beléreccsen a szörnyű kredenc, ajkára repül kicsiny ujja: könyörögne az irgalomért, de a csend zord kürtje a zajt tovafojja“. A helyzetkép, mondhatnánk szerénytelen-ség vádja nélkül: világkép, tökéletes. Az ősi világban, a gyermekek és a szegények, az elnyomottak, a megnyomorítottak, a végső fokon ösztöneikben, (éhség, félelem hatásai alatt) olyannyira mindenki részére közös mult világában vagyunk, míg ha értelmes és hasznos törvények is szabályozzák fékezhetetlen formáinkat, ha okos meggondolások is irányítják társadalmi magatartásunkat és ha ezer otromba ügyeskedés is az ára, hogy kiigazodjunk e rányomított és lényegében megtagadott élet ezerféleképpen kendőzött veszélyei között. „Családunkban a jó a jövevény. Az érdek, mint gazda, úgy igazgat, — ezt érti rég, de ostobán, ki gazdag s ma már sejteni kezdi sok szegény. Kibomlik végül minden szövevény. Csak öntudatlan falazunk a gaznak, kik dolyffal hisz-

szük magunkat igaznak.“ és néhány sorral utóbb, mint angoltapasz e fertőzött és gyulladásoz sebre: „Erényes légy...“ Ez a motívum, erény, különböző versek különböző soraiban azonban csökönyösen visszatér. Aligha véletlenül, mindenesetre leleplezve a költő magatartásának módját e világgal és e világ titkolt vagy nyilvánvaló rémségeivel szemben. Mondhatnám talán azt is, titkolt helyett, hogy elfogadott rémségeivel szemben, hisz valóban inkább elfogadottak ezek a rémségek, mint titkoltak, nyilvánvalóak ezek és felismert hatásukban készítőik a védekezésre. „Erényes légy...“ ez a hang már a homo ethicus hangja, a valódi költői hang annyi ezer, tizezer és százezer hamis, esztetizáló, rimekkel e világ kényszerült és vállalt állapotát kendőzgető hang között. Hogy mennyire vállalt és véletlen, tehát távolról sem elrendeltetett a világnak ez az állapota, amely a költőt etikus magatartásra készíti, kitűnik az alábbiakból: „...a való anyag teremtett minket e szörnyű társadalom öntőformájába lötyintve forrón és szilajon, hogy helyt álljunk az emberiségért az örök talajon.“ Már a zord és gonosz valóság és a féktelenül romboló, de leküzdhetetlen ösztönök egymásbafolyó tájékán vagyunk, itt, akár egy bizonytalan utágazásnál, kettéválik a költő útja, egyik a felmentés irányában vezet, mert lehet, hogy a világ, s a „bűnöm gyerekes és együgyű nagyon. Akkor a világ kicsi lesz s én játszani hagyom.“ ezt énekli a költő az egyik ut apró bozótai között a félelemnélküli, naiv tájon. A másik ut a modern, ősi jelképeket azonban ezuttal sem nélkülöző vidéken át halad, a tájékozódás ezen sem veszélytelenebb. Ösztönök örvényei helyett a földi rend kelepcei rejtenek ezen az uton mindenki számára veszélyt, (sajnos, annak a földi rendnek a kelepcei, melyeket éppen az ösztönök valószínűleg meg és amely ellen legfeljebb az értelem tiltakozik.) Ezen az uton sem nélkülözi a pusztulás veszélyét a közlekedés, legalább is addig, „Mig megvilágosul gyönyörű képességünk, a rend, mellyel az elme tudomásul veszi a véges végtelent, a termelési erőket odakint s az ösztönöket idebent.“ Ösztön és értelem, e két alapelem keveredési mértéke határozza meg a rend formáját, és ugyancsak e két, egymást ellenőrző, egymás hangját tulsuttogó, tulrikácsoló és tuljajongó, egymással való küzdelemben elfáradó és újból erőre kapó motívum a költő irányának egymáshoz csapódó és egymástól ellendülő vonalait.

Soha senkinek jobban, mint egy költőnek állana módjában, hogy tetszése szerint alakítsa a világot. A vers lényege, a költészet benső és alapvető törvényei, maga a költői magatartás egyáltalán lehetővé tennék számára, hogy saját nyugalma érdekében kerülje a kavargató elemeket. József Attila világa, — hisz mindennél fontosabbnak tartom, hogy a költő világaról beszéljek, csengő rimeit és hullámverő sorainak dicsérete helyett, — az egész, egybefogott, gonosz és titkaiban is ősi törvények pusztító jelenlétére utaló világ. A hideg konyhában kenyeret szelő riadt kisgyerek, a szükségét végző védtelen vadállat, átkok és könyörgések, zöld penész és lerágott nyelvek, a kukacoktól megrágott anya világa ez, és mindenekelőtt a költőé, akinek élete ott és olykor tréfásan vicssorgató világ, — hisz jó szavai is vannak e világhoz, gyengéd és fájdalommal telített szavai, még tréfásak is, és fanyarul megmosolyogtatók. „Éltem — és ebbe más is belehalt már.“ ez a sor, vagy az „Egy spanyol földmives sirverse“ teljes egészében, a gonoszkodó és összekacsintó humor jegyében készült. Leginkább szerelmes versei azok, amelyek az ösztönélet és az analízisra készítő valóság legteljesebb egységét adják. A boldogtalan és kielégítetlen szerelem pimasz háttérét miért is kendőzgeti a költő, vagy talán egyáltalán nem is kendőzgeti? Büntetlenül vájkál-e a mélyben, ahelyett, hogy lábak nyomát követve,

át a szerelem hináros fertőin. Torz és groteszk ez a szerelmi lira, de fájdalmas nagyon és nagyon méltó a költő nagyságához. Valahogy úgy áll a dolog, napjainkban és a költő napjaiban is ugyancsak, hogy „Kit anya szült, az mind csalódik végül, vagy így, vagy úgy, hogy maga próbál csalni. Ha küzd, hát abba, ha pedig kibékül, ebbe fog belehalni.”

Szeretem töredékeknek, kísérleteknek látni nagy költők és nagy írók munkásságát, töredékeknek egy alakuló és változó, formálódó és formáló világ egységében, kísérleteknek pedig a világ és saját személyünk ellentmondásainak kiegyensúlyozásában. Ez a legtöbb, amit költő és író elérhet, ha méltó felelősséggel jegyzi és állja kísérleteit. A költő alakítja a világot versein és prózáin át, miközben alakít, ő maga is formálódik és átalakul. A mű előre és visszahat, nem csupán egy világ változásaira és titkaira figyelmeztet, de formálja a költő személyét is. A költészet kötelez, elhangozhatik-e ennél nagyobb elismerés József Attila költészetével kapcsolatban tehát, mint az, hogy az ő töredékei is belékapcsolhatók e változó világ anyagi és szellemi zürzavarába. „A költő — ajkán csörömpöl a szó, de ő, (az adott világ varázsainak mérnöke), tudatos jövőbe lát s megszerkeszti magában, mint ti majd kint, a harmóniát.” Valóban, egy világot építeni és törvényerőre emelni annak zürzavarát, költőhöz méltó küldetés, különösen egy korban, amelyben mindenki nyög, mindenki sir és jajong ezen a világon. A paraszt az ellopott kenyérért, a kereskedő a kicsiny és veszélyeztetett haszonért, a ravasz csecsemő, hogy sajnáltassa magát, akadhatna-e bárki is, akit fel ne rázna a költő süritett jajongása? Kiváltképp ha a költő, — mint ezt József Attila is teszi, — a világ keretein belül a hamú alatt alvó szabadságért, az emberi méltóság nevében az elveszett szabadságon kívül egy rossz rend és a megfélemlített ösztönök állapota miatt is jajong. Akinek füle van, az hallja, akinek toroka, az továbbadja ezt a jajgatást, méltón ehhez a nagy költőhöz, ki saját sorsában, kényszeredett állapotában és egy emberségesebb világba vetett hitében is az egész emberiség sorsát, kényszeredett állapotát és lassan növekvő hitét regisztrálja.

Remenyik Zsigmond

FAJOK.* Mi készítette a filozófust és szociológust, hogy a regény megbízhatatlan műfajában adja elő mondanivalóit? Talán a téma költőisége? Bizony, a téma kegyetlen és számomra minden költőiség nélkül való. Még aktualitása sem elementáris erejű, legalább részemre nem, akinek a vér és fajmithosz sötét, vagy ködökben kavargó, politikailag és gazdaságilag olyannyira kihasználható fikcióját illetőleg sohasem voltak kételyeim. A regény megkonstruálására vonatkozólag: attól tartok, hogy laikusok előtt e pompás fordulatok komplikációknak tűnnek, a vonalvezetés szüntelen hullámnázása pedig önkényes játszadozásnak és az alapmotívummal való fondorlatoskodásnak. Félre ne értsék, az írásmű külső és iskolás igényeket szolgáló konstrukciójával szemben sohasem voltak túlzott igényeim, szívesen látom már magának a modern regénynek fejlődése szempontjából is, ha mese tudománnyal, szentimentalizmus szociológiával, példázat irodalommal és természettudománnyal keveredik, hiszek egyszóval a műfajoknak végső fokon való egységességében, féltem azonban az írókat az elsekélyesedés és a méltatlan dehonosztalódás ellen, ha írásművében akár a realitás leple alatt is, de a számonkérés alkalmából rábizonyíthatóan hódol a regényesség módszerének. Ezek a regényes motívumok, ha szabad ezt mondanom, ezek a regényes részletek a méltatlan részei Sándor Pál regényének, bocsássa meg az ol-

* Sándor Pál regénye. Faust könyvkiadó. Budapest, 1936.